

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARINDA ARŞİVLERDEN YARARLANMA

*İhsan SÂFİ**

ÖZET

Arşivler, yeni Türk edebiyatı alanında araştırma yapacakların başvuracakları kaynakların başında gelmektedir. Böyle olmalarına rağmen son zamanlara kadar onlardan gerektiği gibi yararlanıldığı söylenemez. Bunda arşivlerin tasnifinin bitirilmemiş ve tam kullanıma açılmamış olmasının da büyük etkisi vardır. Bu makalede yeni Türk edebiyatı alanında araştırma yapılabilecek arşivler tanıtılmaya çalışıldı. Ağırlıklı olarak da Başbakanlık Osmanlı Arşivi üzerinde duruldu. Buradaki yeni Türk edebiyatı alanı ile ilgili belge ve bilgilerin bulunabileceği birimler tanıtıldı. Ayrıca arşivlerden yararlanılarak yapılan çalışmalardan da örnekler verildi.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk Edebiyatı, Kültür, Arşiv Araştırması, Biyografik Çalışma, Edebiyat Tarihi.

BENEFITING FROM ARCHIVES IN NEW TURKISH LITERATURE RESEARCHES

ABSTRACT

Archives are primary resources to refer for those who will do research on new Turkish literature field. Nevertheless, it can't be said that they are utilized properly until recent times. Lack of separation and limited access to archives have also influence on this issue. In this article, the archives related to research field of new

* Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ihsansafi@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Turkish literature is presented. State (Prime Ministry's) Ottoman Archives are mentioned largely. Divisions that contains information and documents on new Turkish literature are explained. In addition to this, some example researches that utilise the archives are also given.

Key Words: New Turkish Literature, Culture, Archive Research, Biographic Research, Literature History.

En ufak bir bilgi gibi en ufak bir belge dahi edebiyat araştırmalarında çok önemli olabilir. Yazar hakkında daha önce doğru olarak bilinenleri d¼zeltebilir, eserinin incelenmesinde bizlere umulmadık katkılar sağlayabilir. Bu y¼zden ilerinde milyonlarca belge ve bilgiyi barındıran arşivler, sosyal bilimlerin başlıca kaynaklarından birisi konumundadır.

Böyle ehemmiyete sahip olmalarına rağmen Türkiye'de arşivlerden gerektiği gibi yararlanıldığı söylenemez. Son zamanlarda atılan ciddi adımlar ve yapılan faydalı düzenlemeler ise yeterli değillerdir. Daha çok zamana ve çalışmaya ihtiyaç vardır.

Arşiv, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "belgelik" diye tanımlanmaktadır.¹ Fakat bunun kelimenin tam bir karşılığı olduğu söylenemez. Belgelik demekle neyin kastedildiği muğlâk kalmaktadır. Zira bu belgelik kelimesi, kalemlik, askılık, ayakkabılık türünden bir kelime sanılmakta ve arşiv manasını değil de daha çok belgelerin saklandığı klâsör, çekmece, dolap gibi yerleri çağrıştırmaktadır. Arşiv kelimesindeki ciddiyet, ilmiyet, resmiyet, ehemmiyet vesaire belgelikte gör¼lmemektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Belgelik" kelimesine bakıldığında ise belge ve yazıların saklandığı yer, arşiv açıklaması karşımıza çıkmaktadır. Burada kurumun kaldırmak istediği arşiv kelimesini kullanması, belge ile birlikte yazı kelimesine de yer vermesi garabeti bir yana; bu tanım da maalesef arşiv kelimesinin tam olarak karşılayamamaktadır. Bunun yerine belge kelimesinin kurum sözlüğündeki: "Bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim film vb. vesika, doküman" şeklindeki tanımı bütünüyle kullanıl-

¹ Bkz. www.tdk.gov.tr.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

malı ve arşiv kelimesi bu şekilde açıklanmalıdır. Yani, bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim film vb. vesika, dokümanların saklandığı yer, denmelidir.²

Arşivler hakkında bilgi vermeye geçmeden önce arşivlerde neler bulunduğunu göstermesi açısından Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün görevlerinin bazılarında da burada bahsetmek istiyoruz. Bunlar şöyledir:

Devlet ve millet hayatını ilgilendiren her türlü bilgi ve belgeleri toplamak, değerlendirmek ve saklamak; çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile özel şahısların elinde bulunan arşiv malzemesini tespit etmek, toplamak, gerektiğinde satın almak, bunların tamir ve restorasyonunu yapmak, tasnif ve tercüme etmek, uygun görülenleri yayınlamak; tarihî, kültürel ve estetik değeri olan arşiv malzemesinden koleksiyonlar yapmak, gerektiğinde arşiv müzesi kurmak ve sergiler açmak; her türlü bilgi ve arşiv malzemesini derlemek, ayıklamak ve her an kullanılır hâle gelecek şekilde tasnif ederek muhafaza etmek.³

Görüldüğü gibi arşivlerin böyle çok önemli fonksiyonları vardır. Bu yüzden arşivler bir milletin en değerli kültür hazineleridirler. Devlet ve millet hayatını ilgilendiren her türlü bilgi ve belge buralarda toplanmakta, değerlendirilmekte ve saklanmaktadır.

Arşivler; milletlerarası münasebetleri belgeleyip koruduğu gibi ait olduğu devrin örf ve adetlerini sosyal yapısını, müesseselerini ve bunlar arasındaki münasebetleri de ortaya koymaktadırlar.

² Açıkçası, Türk Dil Kurumunun, Türkçede yaşayan arşiv kelimesinin yerine "belgelik"i kullanmasını doğru bulmuyoruz. Arşiv kelimesi yabancı asıllı olmakla birlikte artık Türkçeye yerleşmiştir. Herkes tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Bununla ne kastedildiği de açıkça anlaşılmaktadır. Ama belgelikte aynı durum yoktur. İkilik oluşturmakta, kafalarda yukarıda gösterdiğimiz gibi karışıklığa sebep olmaktadır. Bu yönde dile baskı yapmanın olumsuz sonuçlarını çok gördük. Sırf yabancı menşelidir diye kullanılan, yaşayan bir kelimenin dilden atılması kültür parçalanmalarına, sosyal rahatsızlıklara yol açar.

³ Bkz. www.devletarsivleri.gov.tr.

Türkiye’de özel ve resmî birçok arşiv bulunmaktadır.⁴ Yeni Türk edebiyatı alanı söz konusu olduğunda resmî arşivlerden TBMM, Emekli Sandığı, Dışişleri,⁵ Cumhuriyet ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri daha bir ön plâna çıkmaktadır.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi üzerinde durulacaktır.⁶ Diğerlerinden ise kısaca bahsedilecektir. Yeni Türk edebiyatı alanında arşivlerden yararlanılarak yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilecek ve böylelikle arşivlerde bu alanla ilgili ne tür belgeler ve bilgiler bulunduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Yeni Türk Edebiyatı Alanında Arşivlerden Yararlanılarak Yapılan Çalışmalar

Arşivlerin yeni Türk edebiyatı alanında önemli bir yeri olmasına rağmen son zamanlara kadar bu alanda yeterli çalışmaların yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bunun sebebinin de en iyi Prof. Dr. Ömer Faruk Akün’ün bir konuşmamızda bize söylediği: “Biz arşivlere giremedik. Girseydik çıkamazdık. Siz çalışmaya de-

⁴ Yurtdışındaki arşivlerde de yeni Türk edebiyatı ile ilgili bilgiler vardır. Bunlardan Londra ve Paris arşivleri diğerlerine göre biraz daha önemlidir. Çalışmalarda buralardan da yararlanılmalıdır. Meselâ Hüseyin Çelik *Ali Suavi ve Dönemi* adlı kitabında (İletişim Yayınları, İstanbul 1994, 784 s.) Londra arşivlerinde bulduğu belgeleri de kullanmıştır. Bu eser de bize gösterdi ki yurtdışındaki arşivlerde yeni Türk edebiyatı alanındaki çalışmalarda kullanılacak böyle çok belge vardır. (Biz ise çalışmamızda sadece Türkiye’deki arşivlerden bahsettik.)

⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Balat’taki yeni binasına taşındığı için arşivindeki tasnif işlemleri devam etmektedir. Ayrıca yurtdışındaki Türk elçiliklerinin de arşivleri buraya gönderilmiştir. Bunlarda da yeni Türk edebiyatını aydınlatacak pek çok bilgi ve belge vardır. Temennimiz bir an önce bu tasnif işinin bitirilmesi ve belgelerin araştırmacıların kullanımına daha fazla zaman kaybedilmeden açılmasıdır.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi dışında, bir saray arşivi hüviyeti taşıyan **Topkapı Sarayı Arşivi**, Osmanlı hayır ve hasenat kurumları olan vakıflara ait vakfiyelerin sicil ve vesikalarını ihtiva eden **Vakıflar Arşivi**, şer’i mahkemelerde kadılar tarafından verilen hükümlerin hüccet ve kararların ve yapılan işlemlerin kaydedilmiş olduğu **Şer’i Siciller Arşivi** ve tapu tahrir defterleri ile buna dair muamelat evrakının bulunduğu **Tapu ve Kadastro Arşivi** de Türkiye’deki diğer önemli arşivlerdir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

vam edin." sözü açıklamaktadır. Arşivlerin bir kültür hazinesi olduğu herkes tarafından bilinmekteydi. Fakat yıllarca kapalı tutulmaları, şimdiki gibi modern ve sistematik bir tasniflerinin yapılmamış olmaları yüzünden buralarda çalışmak kolay değildi.

Bu yüzden yeni Türk edebiyatı alanında arşivlerden yararlanılarak yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Biz burada bazılarından bahsedeceğiz.

A. Kitaplar

1. M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I Yeni Osmanlılar*, Baylan Matbaası, Ankara 1976, XIV+530 s.

Bu kitapta, M. Kaya Bilgegil, Yeni Osmanlılarla ilgili yazılara yer vermiştir. Ön sözde, müstakil bir "Yeni Osmanlılar Tarihi" yazmak yerine bu siyasî-edebeî topluluğun bilinmeyen hususlarını aydınlatmayı tercih ettiğini söyler. Bilgegil, Konu ile ilgili yerli ve yabancı arşiv vesikalarından da yararlanmıştı.

2. M. Kaya Bilgegil, *Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma*, 2. bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1979, VII +499 s.

M. Kaya Bilgegil, kitabın ön sözünde: "Sağlam temellere dayanan bir Türk Edebiyatı Tarihi'nin hazırlanabilmesi için geniş araştırmalar mahsulü, teferruatlı monografilere büyük ihtiyaç vardır" demektedir. Kendisi bu eseri, böyle bir edebiyat tarihine katkıda bulunmak için hazırlamıştır. Çalışmasında İstanbul, Londra ve Paris arşivlerinden de yararlanmıştı. Yazar, ilk defa bu kitapta yayımlanan Türkçe, İngilizce, Fransızca yüz on sekiz belge kullanmıştır.

3. M. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II Müteferrik Makaleler*, Atatürk Üniversitesi Basımı, Erzurum 1980, 507 s.

Bu kitapta, M. Kaya Bilgegil; Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ebüzziyâ Tevfik, Tevfik Fikret, Süleyman Nazîf, Mehmed Âkif, Ahmed Haşim'e dair çeşitli arşiv belgeleri kullanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Ön sözde, değişik makalelerle nüshası kalmamış risalelerden bu kitabı meydana getirdiğini söyler. Eseri hazırlamadaki gayesini ise: “Bunlar -belki de- ileride kaleme alınacak bir edebiyat tarihinin devir ve hareketlerini aydınlatan kaynaklar arasında yer alacaktır.” diye açıklar.

4. İhsan Sâfi, *Altın Suyuna Batırılmış Bir Hayat: Abdülhak Hâmid Tarhan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, 399 s.

Bu eserimizde, Başbakanlık Osmanlı Arşivi esas olmak üzere diğer özel ve resmî arşivlerden de yararlanarak Abdülhak Hâmid Tarhan'ı çalıştık. Yaklaşık 300 arşiv belgesi ile kitabı hazırladık. Belgelerin büyük bir kısmı ilk defa tarafımızdan kullanılmıştır. Bunlarla Hâmid'in hayatı, ailesi, memuriyetleri ile ilgili pek çok yanlış bilgi düzeltilmiştir.

5. İhsan Sâfi, *Mahpus Şarkısı*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2006, 450 s.

Bu eserimizde, Abdülhak Hâmid Tarhan'da hükümdarlar konusunu çalıştık. Hâmid'in eserlerini inceledik ve onun siyasî hayatını yani muhalefet hayatını ortaya koymak istedik. Eserleri üzerinde alegorik bir okuma yaparak tiyatrolarının çözümlemesine katkıda bulunduk.

Kitabımızın bir önemi de, arşiv belgelerinden yararlanarak Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Sultan II. Abdülhamid'le olan ilişkisini ortaya koymuş olmasıdır. Eserlerinde ve hatıralarında Hâmid'in aşırı bir Abdülhamid düşmanı ve muhalifi olduğunu görüyoruz. Bulduğumuz 30 belge ise bu bilinenin tersine bir ilişkiyi karşımıza çıkardı: Hâmid'in Sultan II. Abdülhamid'e tahta çıkması ve doğum günü için kaside ve tebrik yazdığı, teşekkür mektupları yazıp şükranlarını arz ettiği. Bunu yaparken de son derece hürmetkâr bir üslûp kullandığı, onu bir muhibbi gibi övdüğü vesaire ortaya çıkmıştır. Bu da Hâmid'in şahsiyetini, karakterini, aksiyoner tarafını göstermeye yarayan önemli bir durumdur.

B. Makaleler

1. Adnan Akgün, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümelere” *Yedi İklim*, Nr. 44, Aralık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

1993; S. 32, Kasım 1992, s. 60–62; S. 49, Nisan 1994, s. 91; *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996, S. 2, s. 229–246.

Adnan Akgün bu makalelerinde, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Sicill-i Ahvâl defterlerinde kayıtlı olan edebiyatçıların resmî hâl tercemelerini yayımlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Namık Kemal, Recâizâde Mahmut Ekrem, Mizancı Mehmed Murad, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmed Emin Yurdakul, İsmail Safa, Süleyman Nesîb, Ali Ekrem Bolayır, Hüseyin Suad Yalçın, Tefik Fikret, Ahmed Hikmed Müftüoğlu, Faik Ali Ozansoy.

2. Adnan Akgün, "İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Halit Ziya Uşaklıgil'in Türkgeldi Ailesine Mektupları, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996, S. 3., s. 203-226.

Adnan Akgün, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ali Fuad Türkgeldi evrakı arasında çalışmaları sırasında bulduğu ve daha önce başka bir yerde yayımlanmamış İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın 24 ve Halit Ziya Uşaklıgil'in 8 mektubunu bu makalesinde neşretmiştir.

3. İhsan Sâfi, "Tefik Fikret'in Kalem Hayatı Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 14, İstanbul 2002, s. 267–275.

Bu makalemizde, arşivde bulduğumuz bir belgeyle Tefik Fikret'le ilgili şimdiye kadar tekrarlanan gelen bir yanlış düzeltmiş olduk. Kaynaklarda, Tefik Fikret'in faziletliliğini, ahlâklılığını, dürüstlüğüne göstermesi için şu hadise anlatılırdı: "Fikret, çalıştığı kalemden istifa ettikten sonra almadığı maaşları kendisine verilmek istenir. Fakat o büyük bir fazilet örneği göstererek, bu parayı almaz. Bununla dönemin yöneticilerine büyük bir ders vermiş, toplumun yanlış gördüğü bir davranışını düzeltmiştir." Bunun böyle olmadığını arşivden bulduğumuz bir belgeyle gösterdik. Bu belgeyle paranın, Tefik Fikret'e çok daha sonraları verildiğini ortaya çıkardık. Fikret, o sırada Robert Kolej'de öğretmendir. Ve adı geçen paranın çok daha fazlasını kazanmaktadır.

4. İhsan Sâfi, "Namık Kemal Hakkında Saray'a Verilmiş Üç Jurnal" *Ayla Demiroğlu Kitabı*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2006, s. 369–383.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Bu makalemizde, Türk edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Namık Kemal hakkında Saray'a verilmiş üç jurnal üzerinde durduk. Türk kültürünün ve edebiyatının değişme seyrinde önemli bir süreç ve dönemeç olan Tanzimat döneminde, eski ve yeni arasındaki çatışmanın bir safhasına, az da olsa resmî kaynaklardan hareketle örnekler getirdik. Namık Kemal'in nasıl zorluklar çektiğini, hakkında ne tür faaliyetler yapıldığını, başta *Vatan yahut Silistre* piyesi olmak üzere devrinde onun eserlerine bazı kesimler tarafından nasıl bakıldığını ortaya koymak istedik. Arşiv belgelerinden yararlanarak yaptığımız bu çalışma, Namık Kemal'in devrinde taraftarlarını etkileyen, muhaliflerini korkutan, onları kendisi aleyhine tedbirler almaya sevk ettiren, Türk kültür ve edebiyat hayatının önemli bir şahsiyeti olduğunu bir kez daha teyit etmiştir.

Yeni Türk Edebiyatı Alanında Çalışma Yapacakların Yararlanabilecekleri Arşivler⁷

1. TBMM Arşivi

TBMM arşivinde 1920 yılından beri çıkan yasalar, tutanaklar vs. saklanmaktadır. Ayrıca burada devlet daireleri, belediyeler, okullar, özel kuruluşlar ve ailelerin arşivleri de vardır.

Bugüne kadar sadece araştırmacılara hizmet veren Meclis arşivinde, TBMM'nin kuruluşundan günümüze kadarki yasama faaliyetlerinin yanı sıra Meclis-i Mebusan ve Meclisi Ayan'ın 1908'den itibaren tutanakları da yer almaktadır. Arşivde, şimdiye kadarki milletvekilleri ile personelin özlük dosyaları da bulunmaktadır. Yine şimdiye kadar çıkarılan kanunlar, kararlar ve düşmüş kanunlarla birlikte, milletvekili mazbataları da bu arşivde muhafaza edilmektedir. TBMM Arşivi'nde, yaklaşık 11 milyon 500 bin sayfalık doküman bulunmaktadır. Genel Kurul'un, gizli oturum tutanakları ise "Gizli Arşiv" bölümünde muhafaza edilmektedir.

⁷ Burada verdiğimiz arşivler hakkındaki bilgiler için Başbakanlık Osmanlı Arşivi sitesindeki Arşiv Rehberi'nden yararlandık.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

2. Emekli Sandığı Arşivi

Burada 1914–1927 yılları arasında askerî ya da sivil devlet kademesinde görev yapmış kimselerin bilgileri yer almaktadır. Hemen hemen her şahsa ait özel bir dosya olup bunların içinde memurun en son görev yeri, aldığı maaş, bazılarında daha önce nerelerde görev yaptığı, terfileri, doğum ve ölüm yeri ve aile yakınlarına ait bilgiler vardır.⁸

3. Cumhuriyet Arşivi

Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığında; Millî Mücadele, Meclis Hükümetleri ve Cumhuriyet Dönemine ait belgeler vardır. 1920 yılından başlamak üzere itibaren, tasnifi bitmiş ve işlem tarihi üzerinden otuz yıl geçen belgeler, araştırmacıların hizmetine sunulmaktadır.

Cumhuriyet Arşivinde, Türk devlet ve millet hayatını ilgilendiren tarihî, hukukî, idarî, siyasî, iktisadî, bilimsel ve kültürel içerikteki her türlü belge bulunabilmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: Hükümetlerin kanun teklifleri, tüzüklerin kabulü, birden fazla bakanlığı ilgilendiren yönetmelikler, vatandaşlığa alma ve vatandaşlıktan çıkarma, vali, elçi, general tayinleri, fahri konsolosluk ihdası, kadro ihdası, yabancıların çalıştırılması, dernekler, hudut olayları, yasak yayınlar, ceza affı, milletlerarası antlaşmalar; Başbakan ve ilgili Bakanın imzasını taşıyan müşterek kararnamelere ilişkin, "tayin, terfi, ödül, azil, emeklilik; din eğitimi, inkılâplar, köy kanunu, mecburi iskân, okullar, siyaset yasağı" gibi konuları içeren belgeler; Halkın ve yabancıların Başbakana ve Başbakanlığa gönderdiği her türlü yazılı belgeler.

4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Osmanlı Devleti'nden intikal eden en zengin ve değerli arşiv malzemesi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığındadır. Osmanlı Devletinin merkez teşkilâtı kuruluşlarından olan Divân-ı Hümayûn, Bâb-ı Defterî ve Bâb-ı Âsafî (Bâb-ı Âli) ve bunların çeşitli daire ve kalemlerine ait sicil, defter ve vesikaları ihtiva eden Başbakanlık Osmanlı Ar-

⁸ Dr. Mehmet Çog, "Biyografi Çalışmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Emekli Sandığı Arşivi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9.2. (2004) s.69.

şivi, sahip bulunduğu arşiv malzemesinin hususiyeti itibariyle, bu dönem için devlet arşivi vasfını taşımaktadır.

Osmanlı Arşivi'nde, Osmanlı Devletinin kuruluşundan Kanunî Sultan Süleyman'a kadar olan dönemle ilgili çok az miktarda belge vardır. Kanuni'den itibaren yoğunluk her geçen devirde artmakta ve 1922 tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bilhassa Tanzimat'la birlikte devletteki bürokratik yapının nezaretler düzeyinde oluşması neticesinde devlette evrak üretimi arttığından bu tarihten sonraki belgelerin sayısı oldukça kabarıktır.⁹

Şu anda 100 milyonun üzerinde tarihi vesika bulduran Başbakanlık Osmanlı Arşivi, yalnız Türkiye'nin değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra kurulan 20'den fazla devletin de ana arşivi durumundadır. Yani Anadolu, Asya, Avrupa, Afrika ve ayrıca Amerika'da kurulan devletlerle bulunan resmî ilişkilerden dolayı tüm dünyayı ilgilendiren bir belge koleksiyonu bu arşivde yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yeni Türk alanında çalışmalar yapacak olanların yararlanabilecekleri fonlardan bazılarını burada vermek istiyoruz. Bunlar şöyledir:

Şehbenderlik Defterleri¹⁰

Şehbender, Ticaret Nezareti'nin teşekkülünden evvel ticaret işlerine bakmak ve tüccarlar arasındaki ihtilâfları halletmekle vazifelendirilen memurun unvanıdır. Şehbender tabiri daha sonra konsolos karşılığı olarak, yabancı memleketlerde, devlet tebaasının

⁹ Savaşlar, yangınlar, tabii afetler gibi sebeplerle kaybolan ve günümüze ulaşamayan belgeler ile hâlen Osmanlı Arşivine devredilmeyen diğer Osmanlı evrakı ve Osmanlı Devletinin dağılmasıyla birlikte yeni kurulan devletlerin elinde kalan evrak göz önüne alındığında Osmanlı Devleti döneminde oluşan evrakın çok büyük yekûnlara ulaştığı görülecektir.

¹⁰ Defterler, Osmanlı bürokrasisinde alınan kararların, hükme bağlanan konuların Divan ve Maliye kalemlerinde kaydolunduğu serîlerdir. Osmanlı Devletinde daha ilk dönemlerinden itibaren defter tutma geleneğini vardır. Buna bağlı olarak Osmanlı Arşivi'nde XIV. yüzyıl başlarından itibaren defterlere rastlanmaktadır. Defter tutmanın esas alındığı Osmanlı yazışmalarında, deftere kaydolunmayan hüküm ve beratlar muteber sayılmamıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

ticarî menfaatlerini korumak üzere görevlendirilen memurlar için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti tarafından muhtelif Avrupa şehirlerine tayin olunan bu şebhenderlere mahsus hükümleri havi defterlere Şebhenderlik Defterleri adı verilmiştir.

Rüûs Kalemî Defterleri

Rüûs Kalemî, Divân-ı Hümayûn'un en önemli kalemlerinden olup; vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, mevalî, tımar ve zeâmet sahipleri dışındaki bütün hizmetliler ile hazîne, evkâf ve gümrükten maaş alan her türlü devlet memurlarının tayin muamelelerinin yapıldığı ve bunlara dair kayıtların tutulduğu kalemdir. Bu çeşit devlet memurlarının tayin muamelesini gösteren kâğıda *rüûs* adı verilirdi ve bunlar bu kalemde tutulan *Rüûs Defterleri*'ne kaydolunurdu.

Bâb-1 Âlî Defterleri

Sadaret ve Bâb-1 Âlî Evrak Odası'na ait defterler değişik başlıklar altında tasnif edilmişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Ayniyat Defterleri: Sadaret Mektubî Kalemî'nin 1812–1892 tarihleri arasında nezaretler, diğer daireler ve vilâyetler ile yaptığı yazışmaların aynen kaydını ihtiva etmektedir. 1.712 adettir.

BEO. Nezaret ve Devair Gelen-Giden Kayıt Defterleri: 1844–1922 yılları arasında Sadaret'le nezaret ve diğer daireler arasında yapılan yazışmaların kayıtlarını ihtiva eder. 1.060 adet defterdir.

BEO. Âmedî Kalemî Defterleri: 1839–1922 tarihleri arasında, Sadaret'in Saray ile yazışması sonucu irâdeleri çıkan evrakın aynen veya hülâsa kayıtlarını ihtiva etmektedir. 425 adet defteri vardır.

BEO. Defterleri Sadaret'in Saray, nezaretler ve taşradaki resmî ve sivil şahıslarla yaptığı yazışmaların hülâsa ve aynen kayıtlarını ihtiva eder.

Nişan Defterleri

Nişan, devlet tarafından hizmet mükâfatı olarak muhtelif tarihlerde verilen ve göğse takılan alâmetin adıdır. Divân kalemine ait olan Nişan Defterleri'nde muhtelif rütbelerdeki kişilere verilmiş

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

olan nişan beratlarının kayıtları bulunmaktadır. Ayrıca ecnebiler tarafından verilen nişanlar da bu defterlerde kayıtlıdır.

Tekaüt Defterleri

Askeriye ve ilmiye sınıfı memurları haricindeki mülkiye memurlarının emeklilik işlemleriyle ilgili kayıtları ihtiva eden defterlerdir. 1880–1914 tarihleri arasındaki memur tekaüt kayıtlarını ihtiva eden 4 adet Tekâüt Defteri mevcuttur.

Meclis-i Vâlâ Riyaseti Defterleri (MVL.)

Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda yerini alan müesseselerden biri de Meclis-i Vâlâ'dır. Islahat hareketlerinin icap ettirdiği yeni nizamnameleri hazırlamak, memurların muhakemesiyle meşgul olmak, lüzum gösterilen devlet işlerinde rey vermek üzere 24 Mart 1838 tarihinde şekillendirilmiştir. Tanzimat'tan sonra işlerin çoğalmasından münasebetiyle "Meclis-i Âlî-i Tanzimat" ve "Meclis-i Ahkâm-ı Adliye" birleştirilerek yine "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye" adı altında bir meclise değiştirilmiş ve bu meclis, İdâre, Tanzimat, Adliye adlarıyla üç kısma ayrılmıştır. İdâre kısmı, mülkî ve malî işlerle; Tanzimat kısmı kanun ve nizamnâmelerin tetkik ve tanzimiyle; Adliye kısmı da bazı davalarla meşgul oluyordu. 4 Mart 1868 tarihinde meclis tekrar *Divân-ı Ahkâm-ı Adliye* ve *Şûra-yı Devlet* olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.

Hülâsa Defterleri: Anadolu, Rumeli, Dersaadet ve Arabistan'dan gelen yazıların hülâsa kayıtlarını ihtiva etmektedir. Genel evrak kayıt defteri olan *Müzekkere Defterleri*, meclisten çeşitli makamlara yazılan tezkirelerin *Hülâsa Kayıt Defterleri*, gelen arzuhallerin kaydedildiği *İstida Defterleri* bu nevi defterlerdir. Mühim ve adî hususların özetleri de ayrı ayrı defterlere kaydedilmiştir. Ayrıca, irâdesi çıkarılmak üzere Sadaret vasıtasıyla padişaha arz edilen evrakın hülâsa kayıtlarının tutulduğu *Maruzat Defterleri* de vardır.

Aynen Kayıt Defterleri: Anadolu, Rumeli, Dersaadet ve Arabistan'dan gelen evraktan görüşülerek karara bağlananların mazbatalarını ihtiva eder. İlk yıllarda bu mazbataların *İcra Defterleri*'ne kaydedildiği görülür. Bu sebeple İcra Defterleri, tutulduğu yıllardaki bütün mazbataları içine alır. Meclisten çeşitli makamlara

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

yazılan tezkirelerin aynen kayıtları da, *Tezkire Defterleri*'nde tutulmuştur.

Yıldız Sarayı Arşivi Defterleri

Yıldız Arşivi, II. Abdülhamid devrinde (1876–1909) Yıldız Sarayı'nda biriken belge, defterler ve gazetelerden ibarettir. Yıldız Sarayı'nda büyük bir arşiv teşekkül etmiştir. 1909 yılında, II. Abdülhamid'in hal'ini müteakip Yıldız Sarayı, Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'nın emri ile tasfiye edilmiş; bu arada Yıldız evrakı da Harbiye Nezareti'ne (Bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binası) getirilmiştir. Bu malzeme, Âyandan Ali Galip Bey'in başkanlığında oluşturulan "*Tedkik-i Evrak Komisyonu*" tarafından incelenmiş; kitaplarla albüm ve jurnaller ayrıldıktan sonra geriye kalan resmî ve hususî evrak Hazîne-i Evrâk'a (Bâb-ı Âlî'ye) gönderilmiştir. Kitap ve albümler devrin Maârif-i Umumiye Nezareti'ne verilmiştir ki, bunlar hâlen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Jurnaller de teşkil olunan komisyonca yakılarak imha olunmuştur. Jurnallerin pek az bir kısmı bugün Yıldız Tasnifi arasında görülmektedir.

Harbiye Nezareti'ndeki Tedkik-i Evrak Komisyonu'nca Hazîne-i Evrâk'a gönderilen Yıldız evrakı, çeşitli tarihlerde oluşturulan heyetler tarafından, belgelerin mahiyetine ve tarih esasına göre tasnif edilmiştir. Yıldız Arşivi defterleri "*Yıldız Maruzat Defterleri*" ve "*Yıldız Tasnifi Defterleri*" baylıkları altında iki kısımda tasnif edilmiştir.

Yıldız Maruzat Defterleri

Yıldız Sarayı Hümayûnu Mabeyin Başkâtibi, sarayın yazı işlerini idare eden birimin başındaki memurun unvanıdır. Diğer bir tabirle, Osmanlı hükümdarı ile hükümet teşkilatının başında bulunan sadrazam arasındaki muhabereyi idâre eden yazı işlerinin başındaki memurdur.

Yıldız Sarayı'nda, Başkitâbet tarafından padişaha sunulmak üzere resmî ve hususî maruzatların günlük kayıtlarını ihtiva eden bu defterler içerisinde, sâdır olan irâdelerin tebliğini, arzuhal ve mazbata suretlerinin kayıtlarını taşıyan defterler de bulunmaktadır. Ayrıca bu defterler arasında 985 adet "*Mazbata Sureti Defteri*" vardır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009

Yıldız Sarayı Fonu'na ait Maruzat Defterleri 1881–1904 tarihleri arasındaki kayıtları ihtiva etmekte olup, toplam 15.677 adettir.

Yıldız Tasnifi Defterleri

Yıldız Sarayı Arşivi'ne ait defterlerin bir kısmı, *Yıldız Esas Evrakı Kataloğu*'nda kayıtlıdır. Katalog'da, I. Meşrutiyet ve öncesi yıllara tekabül eden 500 civarında defter ve belge raptedilmiş karton yer almaktadır. Bâb-ı Âlî Evrak Odası Âmedî Kalemî Defterleri Kataloğu'nda da bu tür defterlere rastlanmaktadır. Zikredilen tasniflere girmeyen bazı defterler ile Perakende Evrak Bölümü'nden çıkan defterler ise "*Yıldız Tasnifi Defterleri*" başlığı altında değerlendirilmiştir. 1876–1908 yıllarını ihtiva eden 351 adet defterin bir kısmı kendi içinde serî teşkil eden, aynen veya hülâsa olarak tutulan kayıt defterleridir. Takdim yazıları bulunmayan icmal, tercüme, liste vs. bilgiler ihtiva eden defterler ise müteferrik kısımda toplanmıştır. Yıldız Arşivi'nin tanıtımını yapan rehber eserler ve makalelerde belirtilen " Defterler Bölümü"nde zikredilen ve "*Mabeyn Başkitâbeti'nden İrsal Olunan Tezâkir ve Muharrerâtın Hülâsa Kayıt Cetvelleri*" adıyla anılan ciltlenmemiş 37 adet dosya ile 5 adet ciltli cetvel, kronolojik sıra içinde tertip edilerek, benzeri cetvelerin toplandığı "*Yıldız Tasnifi Perakende Evrak Mabeyn Cetvelleri Kataloğu*"nda yer almıştır. *Mabeyn Daire-i Kitabeti'nin Vezâîfine Dair Nizamnâme*'ye göre resmî ve hususî bütün tezkire, telgrafnâme ve hatt-ı hümayûnların, irâde ve nutk-ı âlilerin aynen ve hülâsaten kaydına mahsus, dairelere ait birer defter tutulması gerekmektedir. Üç ayrı katalogda toplanan defterlerin miktarı göz önüne alınırsa Yıldız Sarayı Arşivi'nden intikal eden belgelerde olduğu gibi defterlerde de tasfiye işlemi yapıldığı, defter serîlerinin günümüze bütünüyle ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Tasnif edilerek araştırma-cıya açılan defterlerin (Maruzat Defterleri Fihristi hariç) önemli bir kısmı tam serî hâlinde değildir. Bir başlık altında serî teşkil edenler, elden geldiğince bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Defterler, 13 ana başlık altında, ilk defterlerin taşıdığı tarih esas alınarak kronolojik sıra içinde tasnif edilmiştir.

Nezaret Genel Kalemleri Defterleri

Osmanlı Devleti'nin son devrinin siyasî, iktisadî, askerî ve içtimaî yapısını aydınlatacak belgeler bu fonda vardır. Tasnife tâbi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tutulan toplam defter adedi 4.598 olup, bunlardan 4.531 adedi 21 ayrı kaleme aittir. Defterlerden 67 adedi de, hangi kaleme ait olduğu tespit edilemediğinden “Müteferrik” başlığı altında zikredilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri

Osmanlı Devlet teşkilatında görev alan memurlara ait, vazifeleri süresince hâl tercemelerine konu olan, özel hâller veya memuriyet esnasındaki hâller, tarihi seyir, ahlâk ve gidişat gibi durumların, resmî belgelerin kaydedildiği defterlerin tescili işleme *Sicill-i Ahvâl*, meydana gelen defterlere de *Sicill-i Umumî Defterleri* adı verilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kurulmasından itibaren mülkî ve adlî memurlardan 1909 yılına kadar süren bir zaman dilimi içinde 92.000 memurun sicil kayıtları 201 defterde toplanmıştır.

Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde tercüme-i hâl sahiplerinin ismi, mahlâsı veya künyesi, babası memuründen ise memuriyetinin rütbesi, marûf zevattan ise hangi sülaleye mensup olduğu, göreve başlayışları, tahsil durumları, liyakat ve ehliyet dereceleri, varsa azıl, tayin ve muhakemeleri, gayrimüslim tebaadan ise, milliyeti kaydedilmiştir. Sicil kaydı aranılan memurun, baba ismi ve doğum tarihi bilinirse hazırlanan fihrist defterleri vasıtasıyla hangi defterlerde kayıtlı olduğu kolaylıkla bulunabilir. Memur adlarına göre alfabetik olarak tanzim edilmiş olan 17 cilt fihristi vardır.

Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Tanzimat Sonrası Fonlar

Bâb-ı Âlî Evrakı olarak tanımlanan belge gurubu, Sadaret, Meclis-i Vâlâ, Dâhiliye, Hariciye ve Deavî nezaretleri belgelerini bir bütün olarak ihtiva eder. Ancak bunlar ayrı ayrı fonlara bölünmüştür. Sadaret evrakının önemli bir kısmını oluşturan iradeler; mütalâasına ihtiyaç duyulan husus hakkında padişahın emrini ihtiva eden belgelerdir.

Orijinal tasnifi korunarak araştırmaya açılan İrâdeler, 1839'dan itibaren 77 yıllık bir süreyi kapsar. 1916 yılına kadar nezaret ve daireler esas alınarak tertip olunan irâdeler, bu tarihten sonra dosya usulüne göre tasnif edilmiş, konularına göre sınıflandırılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Sadaret, Osmanlı Arşivi'nde gerek yoğunluk, gerek çeşitlilik açısından en geniş fonlardan birisidir.

Bâb-1 Âlî'deki Sadaret Dairesi ve çevresinde oluşan diğer dairelerin bünyelerindeki kalem, oda ve müdüriyetlerde pek çok belge birikmiştir. Aşağıdaki kısımlarda, öncelikle Bâb-1 Âlî ünitesinin merkez teşkilatı hüviyetinde olan Sadaret Dairesi kalemleri, Sadaret'in Arşivi niteliğindeki Bâb-1 Âlî Evrak Odası ve Bâb-1 Âlî bünyesinde bulunan nezaretler dışındaki (Dâhiliye ve Hariciye Nezareti) idarî organlar; Deavî Nezareti, Şûra-yı Devlet, Meclis-i Vâlâ Daireleri sırasıyla işlenmiştir.

Bâb-1 Âlî Sadaret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler

Bâb-1 Âlî'de evrakın giriş ve çıkışının kontrol edilip kaydının yapıldığı iki kayıt odası görülmektedir. Dâhiliye Kalemî ve Bâb-1 Âlî Evrak Odası.

Dâhiliye Kalemî; vilâyetlere giden ve vilâyetlerden gelen evrakın genel evrak kalemî makamındadır.

Bâb-1 Âlî Evrak Odası ise nezaretlerden gelen ve nezaretlere giden evrakın kayıt işlemlerini yürütmektedir.

1872 yılında Dâhiliye Kalemî'nin ortadan kalkmasıyla birlikte bu kalemin görevleri de Bâb-1 Âlî Evrak Odası'na verilmiştir. Bu tarihten itibaren Bâb-1 Âlî ile nezaret ve vilâyetler arasında gelen-giden evrakın kaydedilmesi ve işlemlerinin yürütülmesi Bâb-1 Âlî Evrak Odası tarafından yapılır olmuştur.

1840 yılından Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar geçen zamanı ihtiva eden Sadaret dairesi evrakından incelenmiş ve tasnif olanlarından bazıları şunlardır:

Düvel-i Ecnebiye Belgeleri, Nâme-i Hümayûn Belgeleri, Sadaret Mektubî Kalemî Belgeleri, Meclis-i Vâlâ Belgeleri, Meclis-i Vükelâ Belgeleri, Sadaret Evrak Kalemî Belgeleri, Sadaret Müteferrik Belgeleri.

Hazîne-i Evrak Müdürlüğü - İrâdeler

İrâde, Padişahın emri, fermanı, arzusu mânâsına gelir. 1832 senesinden evvel, herhangi bir mesele hakkında padişahın mütalâasına lüzum görüldüğünde, meselenin hülâsası padişaha sunu-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

lurdu. Buna “arz tezkiresi” veya “telhis” denirdi. Padişah, telhisi okuyarak mesele hakkındaki fikrini üzerine kısaca yazardı.

Bu tarihten sonra arz tezkirelerinin Serkâtib-i Şehriyarî denilen, padişahın hususî başkâtibine hitaben yazılması usul ittihaz olunmuş idi. Başkâtip, bunu padişaha okur, o da şifahî olarak mütalâasını bildirir ve bu mütalâa, arz tezkiresinin altına ve eğik olarak başkâtip tarafından sadrazama hitâben yazılırdı. İşte bu şekle irâde denmiştir. Meşrutiyet’ten sonra ise bu usul terk olunmuş ve padişahlar, vekiller heyeti kararlarını tasdik etmekle iktifa etmişlerdir. Yine buna da irâde denmiştir. İrade usulü kabul olunduktan sonra, fermanlar ancak pek muayyen meselelere; nişan, berat tevcihi, imtiyaz itâsı, kiliselerin tamiri, büyük rütbe ve memuriyetlerin verilmesi gibi şeylere inhisar etmiştir.

1255–1309 Yılları İrâdeleri

1839–1891 seneleri arasında çıkan irâdeler başlangıçta Dâhiliye, Hariciye, Meclis-i Vâlâ olarak üç kısma ayrılmış iken bilâhare bu kısımlara Meclis-i Mahsûs, Şûra-yı Devlet ve Divân-ı Ahkâm-ı Adliye de ilâve olunarak devam edilmiştir. Her yıl kronolojik olarak yukarıdaki kısımları ihtiva eden birer cilt katalog meydana getirilmiştir. Katalogların 1871 senesine kadar olanları iki nüsha olarak yeni yazıya çevrilmiştir. Eski yazı olanları tek nüshadır. Katalog adedi 54’tür. Bu fonda toplam vesika sayısı irâde ve leff dâhil 305.832’dir.

1310–1334 Yılları İrâdeleri

1897–1916 tarihleri arasında çıkan irâdelerin devlet teşkilatına ve nezaretlere göre tertip ve tanzim edilmelerinden meydana gelmiştir.

Dairelerin her biri için bir seneliği bir arada olmak üzere eski yazı ile ay-ay müstakil kataloglar tertip olunmuştur. Fondaki vesika sayısı 142.095, katalog âdeti ise 484’tür. Yapılan yıl birleştirmeleri ile bu sayı 80 ciltte toplanmıştır.

Sadaret Mektubî Kalemî Belgeleri (A.MKT.)

Mektubî Kalemî, Sadaret teşkilatı içinde mühim bir yer işgal eden ve Osmanlı Devleti’nin ilk devirlerinden beri devam eden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

gelen bir kalemdir. Sadaret tarafından çeşitli makamlara yazılan emir ve buyruhdular, bu kalem tarafından yazılmıştır.

Tanzimat'tan sonra da aynı kalem, Sadaret'in gerek İstanbul'daki nezaret ve dairelerle yaptığı, gerekse taşra ile yaptığı yazışmaları yürütmüştür. *Mektubî Kalemi'nin görevleri*: Sadaret'in bütün nezaret, daireler ve vilâyetlerle olan yazışmalarını yapmak, buralardan gelen yazıları hülâsa ederek asıllarıyla birlikte sadrazama sunmak, sadrazamın mektuplarını yazmak ve özel kalem müdürlüğünü yapmak şeklinde özetlenebilir.

Bu kalemden yer alan vesika çeşitlerini iki ana grupta toplanabilir. Birincisi; Sadaret'in İstanbul'daki nezaret ve dairelerle yaptığı yazışmalar (tezkire ve derkenarlar), ikincisi de; taşrada bulunan mülkî, askerî, adlî her türlü resmî makama yazılan ve bu makamlardan gelen şukka, kâime, mazbata, ilâm ve mektuplardır.

"BEO. Sadaret Evrakı Mektubî Kalemi" ismiyle 10 ciltlik katalog serîsi hazırlanmıştır. Bu serî 1840 -1849 tarihleri arasındadır.

Bâb-1 Âlî Evrak Odası (Arşivi) Belgeleri

Bâb-1 Âlî Evrak Odası, Sadaret'in en önemli dairelerinden birisidir. Sadaret'in diğer nezaret ve devlet daireleri ile yaptığı bütün resmî yazışmalar bu merkezden tanzim ve idâre edilirdi.

Bâb-1 Âlî Evrak Odası 5 Mayıs 1861 tarihli bir nizamnâme ile kurulmuştur. 1890 tarihinden itibaren de Sadaret'e gelen yazıların ve giden cevap müsveddelerinin muntazam dosyalar şeklinde korunmasına başlanmıştır.

Bu fona ait belgeler muntazam tertip edilmiş dosyalar hâlinde olup 350.000 adet belgeyi ihtiva eder.

Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri (MVL.)

H. 1257-1265 yıllarını ihtiva eden Rumeli defterlerine; Rumeli, Cezâir-i Bahr-i Sefîd ve Dersaâdet'ten gelen evrak, Anadolu Defterlerine de; Anadolu ile Arabistan ve Irak tarafından gelen evrak kayıtlıdır.

H. 1265-1274 yılları arasındaki Adî defterlerine istidâlar kaydedilirken, mevâdd-ı mühimme, Mühimme defterlerine kaydedilmiştir. Kanun defterleri ise mevâdd-ı cezâiyye de denilen katl ve sirkat ile ilgili konuları havidir. Takrir defterleri de genellikle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Maliye ve Evkaf nezaretlerinden gelen ve maaş, masârifât vs. tediyesine dair olan tahrirleri ihtiva etmektedir.

H. 1274–1284 yılları arasında ise yukarıda zikredilen her iki usul bir arada tatbik edilmiştir: Adî defterleri H. 1277'den sonra İstida adını alırlar. Anadolu ve Rumeli defterlerinin yanı sıra Dersaâdet, Arabistan ve Cezâir-i Bahr-i Sefîd defterleri de açılmıştır.

Yıldız Sarayı Arşivi Belgeleri

II. Abdülhamid devrinde (1876–1909) Yıldız Sarayı'nda biriken defter, belge ve gazetelerden oluşan fondur. Bu fonda, II. Abdülhamid'in özel olarak ilgilendiği konular, Sadaret'ten Saray'a sunulmuş, ancak irâdeleri sâdır olmamış tezkireler, şahısların Yıldız Sarayı'na sundukları çeşitli arıza, rapor ve ihbarlar, Kâmil Paşa, Cevdet Paşa, Namık Kemal, Midhat Paşa vb. önemli şahsiyetlerin metrukâtı, dış basında Devlet-i Aliyye ile ilgili çıkan yazılar, albüm ve resimler, kanun ve nizamnâme suretleri, Abdülhamid'e ait hususî el defterleri ve cüzdanlar ile haritalar bulunmaktadır.

Devletlerarası ilişkiler, Şarkî Rumeli, Ermeni ve Mısır meseleleri, Girit hadisesi, sınır olayları gibi önemli devlet problemlerinden zaptiye jurnallerinde geçen adî vukuata kadar bu dönemin çeşitli özelliklerini yansıtan bir fondur. Sultan II. Abdülhamid (1876-1909), tahta çıkısından bir müddet sonra ikamet mahalli olarak Yıldız Sarayı'nı seçmiş ve devleti buradan idâre etmiştir. 33 yıllık saltanatı sırasında hükümdarın bütün meseleler hakkında bilgi edinmek ve karar vermek arzusu, Yıldız Sarayı'nda belge sayısı her sene artan bir arşiv teşekkülüne sebep olmuştur.

Yıldız Arşivi'nde oluşan belgeler şu gruplarda ele alınmıştır:

Yıldız Esas ve Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı (Y.Ee.)

Hükümdarın, resmî devlet muamelâtı dışında, şahsen ve hususî olarak meşgul olduğu mevzularda, resmî makam veya hususî şahısların saraya sundukları arızalarla, bazı mühim mevki-lerde bulunmuş devlet ve hükümet ricalinin ölümlerini müteakip Saray'a aldırılan evrakından ibarettir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Bu bölümde, padişahın özel olarak ilgi duyduğu işler hakkında bizzat kendisi tarafından memur edilmiş şahısların, yerli ve yabancı devlet adamları ve elçilerle yaptıkları mülâkatlara ait raporlarla, mütalâanâmeler, teklifler, jurnaller, istirahatlar, ihbarlar ve vefat etmiş bazı ricalin metrukâtı ve bunlara benzer vesika ve risaleler mevcuttur.

Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı (Yıldız Esas Evrakına Ek)

1985 yılında Osmanlı Arşivi'ne intikal eden Kâmil Paşa Evrakındaki vesikaların büyük çoğunluğu, Kâmil Paşa'nın Aydın Valiliği dönemine ait olup şifreleri çözülmüş telgraflardan ve Paşa'nın kendi el yazısıyla kaleme aldığı müsvedde hâlde bulunan yazışma, lâyiha ve tezkirelerden meydana gelmiştir. Belgeler arasında son döneme ait hemen bütün konularda Kâmil Paşa'nın görüşlerini aksettiren lâyihalar, mütalâalar mevcuttur. Zararlı yayınların yurda sokulmaması, Şarkî Rumeli, Mısır ve Makedonya meseleleri, Ermeni fesat ve anarşi hareketleri, Devlet-i Aliyye'de yapılacak ıslahatlar, malî sıkıntılara karşı tedbirler, Çakırcalı isyanı gibi konular, belgelerin belli başlı mevzularını teşkil etmektedir.

Kâmil Paşa Evrakı 41 dosyadan ve iki ciltten ibaret olup, 1857-1917 yılları arasını ihtiva etmektedir.

Sadaret Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.Res.)

Yıldız Arşivi'nde mevcut Sadaret resmî tezkireleri, irâdeleri çıkmadığı için Saray'da kalan tezkirelerdir. Irâdeleri çıkmış olan Sadaret Resmî Maruzatı, "Irâdeler Tasnifi" bölümünde bulunmaktadır. Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı'nı mübeyyin 3 ciltlik katalog serîsi hazırlanmıştır. Bu kataloglar 1876-1909 tarihleri arasındaki belgeleri ihtiva etmektedir.

Sadaret Hususî Maruzat Evrakı (Y.A.Hus.)

Sadaret makamının, yapılan işlerin neticeleri, dâhilî veya haricî bazı mesele ve hâdiseler hakkında padişaha bilgi vermek maksadıyla, Saray'a takdim ettiği hususî maruzatı muhtevî olup, umumiyetle beyân-ı hâl ve arz-ı malûmattan ibarettir.

Yıldız Sadaret Hususî Maruzatı büyük bir ekseriyetle haricî meseleler, özellikle Şarkî Rumeli, Ermeni meseleleri, Girit hâdisatı, Mısır meselesi, İtalya'nın Afrika'ya dahli ve benzeri hâdiseler, devletlerarası münasebetler ve Osmanlı Devleti'nin takip et-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tiği siyaset bakımından ve ayrıca, dış basında Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren yazılar ve bunlarla ilgili yazışmalar cihetiyle ehemmiyet arz eder. Bu evraka ait, "Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı" ismiyle 13 cilt katalog hazırlanmış olup, bu katalog 1877-1905 tarihleri arasındaki belgeleri ihtiva etmektedir.

Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.Mtv.)

Mütenevvî Maruzat Evrakı; daha evvel bahsi geçen Yıldız Tasnifi bölümlerinin ihtiva ettiği vesikaların dışında kalan Sersarlık, Bahriye, Tophâne-i Âmire, Adliye ve Mezâhib Nezareti, Evkâf, Maârif, Ticaret-Nâfia ve Zaptiye Nezaretleri ile diğer nezaretler ve Meşihat Dairesi'nce Mâbeyn'e doğrudan sunulan tezkire, arıza, istîzân ve benzeri vesikalardan oluşmaktadır. Ayrıca ahalinin Mâbeyn'e doğrudan gönderdikleri arzuhâl, şikâyet, teşekkürnâme ve mazhar gibi vesikalar da bu bölüm evrakı arasında bulunmaktadır.

Mütenevvî Maruzat Evrakı'nın ekserisi askerî konularla alâkalıdır. Bunlar genellikle içte ve dışta cereyan eden hâdiseler, asayiş konuları, Ermeni meselesi ve şekâvet hâdiseleri, sınır hâdiseleri, ataşemiliterlerin buldukları ülkelerin askerî ahvâline dair verdiği bilgilerden oluşmaktadır.

Vesikalardaki diğer belli başlı konuları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

Adlî Konular: Adliye ve Mezâhib Nezareti jurnallerinde görüldüğü gibi mahkemelere intikal eden meseleler. Muhtelif yerlerde cereyan eden adî vukuat..

İdarî ve Mülkî Konular: Tâyin, terfi, nisan, taltif ve benzeri hususlar ile Gümrük idârelerindeki muamelât. Ayrıca sağlık ve ölüm hadiseleri...

Malî Konular: Hazîne-i Hâssa'ca Saray erkânına, şehzâdelere, vâlide sultanlara ayrılan tahsisatlar, sarayların tamirine vesaireye yapılan ödemeler ile Maliye Hazînesi'nce ödenen memur maaşları, askerî erzak ve tâyinatlar, mühimmat ve cephâneler için yapılan ödemeler, fabrikaların tevsî için harcamalar.

Haricî Konular: Osmanlı Devleti'nin muhtelif vesilelerle yabancı devletlerden ve Devlet-i Aliyye'ye bağlı hıdivlik ve prens-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

liklerden aldığı muhaberata dair bilgiler ile Bulgaristan Komiserliği'nden o bölge ahvali hakkında gönderilen jurnaller.

Bu fona ait, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı ismiyle 14 ciltlik katalog serîsi hazırlanmış olup, 1876–1909 tarihleri arasındaki maruzat evrakını mübeyyindir.

Yıldız Perâkende Evrakı

Perakende Evrak Bölümü, Sultan II. Abdülhamid'in saltanat yıllarına ait (1876- 1909), "*maruzat*" adıyla Saray'a sunulan yazılar ile Mâbeyn-i Hümayûn'da günlük muamelât neticesinde biriken evrakı ihtiva eder. Yıldız fonları arasında dosya sayısı açısından en fazla, belge cinsi açısından da çeşitlilik arz eden bölümdür.

Mâbeyn Cetvelleri (Y.PRK.MBC.)

Yıldız Perakende Evrakı bölümü içinde mâbeyn cetvelleri ayrı bir yer tutmaktadır. Değişik maksatla H. 1295-1328 yılları arasında hazırlanmış 15.754 adet cetvel, liste, zarf, telhis gurubu vs. evrak, 15 ana başlık altında toplanmak suretiyle tasnif edilmiştir. Mâbeyn; Padişah Sarayı'nın Selamlık Dairesi hakkında kullanılan bir tabirdir.

Gazeteler Kısmı (Y.PRK.GZT.)

Bu fona ait arşiv malzemesi Almanca, Arapça, Bulgarca, Ermenice, Farsça, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Rusça, Sırpça, Türkçe, Urduca ve Yunanca yazılmış gazete, gazete kupürleri ve mecmualardan mürekkep 64 dosya 3.215 gömlekten oluşmaktadır.

Bu gazeteler dışında ayrıca arşivin kütüphanesinde de bol miktarda gazete koleksiyonu bulunmaktadır.

Çoğunlukla Sultan II. Abdülhamit devrini ve kısmen sonraki devri kapsayan bu gazetelerin bir kısmı kupür ya da tek sayfa halindedir. Birçoğunun kenarlarına kalem görevlileri tarafından notlar düşülmüştür.

Gazeteler koleksiyonu 64 dosya olup, 2 bölüm halinde tasnif edilmiştir. İlk 46 dosyadaki gazeteler Batı dillerinde kaleme alınmış yabancı gazeteler olup, miladî tarihe göre kronolojik sıraya konulmuştur. Bu gazeteler 13 Ağustos 1850- 8 Temmuz 1922 ta-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

rihleri arasındaki günleri ihtiva etmektedir. 47 numarada 64 numaralı dosyaya kadar olan gazeteler Türkçe olup az miktarda Arapça, Farsça ve Urduca gazeteler de vardı. Bu gazeteler ise hicrî tarihe göre kronolojik sıraya konulmuştur. 1275 Za. 5 ile 1340 Z. 7 tarihleri arasındaki günleri ihtiva etmektedir.

64 numaralı dosya ise; sonradan ortaya çıkan gazetelerin dâhil edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu dosyadaki gazeteler kendi içerisinde kronolojik sıraya konularak kataloga yazılmıştır. 1279 S. 20 ile 1340 Z. 7 tarihleri arasındaki günleri ihtiva etmektedir.

Kataloga, gazetelerin dosya ve gömlek sıra numaraları, tarihleri, belge ve evrak adetleri ile gazete ve mecmuanın ismi, basıldığı şehir ve lisanı yazılmıştır.

Dâhiliye Nezareti Belgeleri (Dh.)

Gerek Sadaret'e bağlı olduğu dönemde gerekse müstakil olduğu dönemde, Dâhiliye Nezareti'nin görev alanı anlaşılacağı üzere içişlerine müteallik konulardır.

Emniyet-i Umumiye, Muhaberât-ı Umumiye, Matbuât, Heyet-i Teftişîye gibi kalemlerce işlerini yürüten Dâhiliye Nezareti'nin bu birimlere ait evrak grupları, memur tayinleri, asker ve jandarma tensiki, çekirge istilasası, sansür, çete faaliyetleri, mezhep çatışmaları, asayiş vukuatı, doğal âfetler ve zarar gören ahaliye yapılan yardımlar, surre alaylarının hazırlıkları, arkeolojik kazı izinleri vb. konuları ihtiva eder.

Ayrıca nezaretin yazışmalarının hülâsa kayıtlarını ihtiva eden *Gelen-Giden Defterleri*, teslim alınan evrakın kayıtlı olduğu *Zimmet Defterleri*; şifre anahtarlarının yazılı bulunduğu *Şifre Defterleri*; günlük haftalık ya da aylık olarak düzenlenen, asayiş olayları, limanlara gelen ve giden yolcu sayıları ile eşyanın kayıtlarının tutulduğu *Jurnal Defterleri*; devlet teşkilatında görev alan memurların sicillerinin tutulduğu *Sicill-i Ahval Komisyonu Defterleri*, 1877-1925 yıllarını kapsayan dönemde, bu nezaretin çalışmaları hakkında çeşitli bilgileri ihtiva eder.

Bu bağlamda, zaptiye ve belediye işlerinden matbuata; mülkî memurların tayininden yeni kurulan vilâyetlerin nizamâtının teşkiline; seferberlik, yangın ve deprem gibi durumlarda gerekli muamelenin icrasından eğitim ve öğretim işlerine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde ilgili kurumlarla gerekli yazışmaları yapmak, Sadaret'in dâhiliyeye ait direktiflerini uygulamakla mükelleftir. Ayrıca Şûra-yı Devlet ve Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'den Sadaret'e takdim kılınacak mazbataların muamelâtı da Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla icra olunur.

Bu nezaretin önemli birimlerinden birisi olan Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'ne ait katalogda itilaf devletlerinin işgal hareketleri, Kuvâ-yı Milliye faaliyetleri, Yunan işgali ve mezalimi, çetecilik faaliyetleri gibi imparatorluğun, son yıllarında karşılaştığı meseleler yer almaktadır.

Mütenevvia Kısmı Belgeleri (DH.MTV.)

Mütenevvia tasnifi içerisinde yer alan belgeler hemen her türlü konuyu ihtiva etmektedir. Ancak ağırlık itibari ile şu konulara rastlanmaktadır.

Tabii afetler ve yapılan yardımlar; memurların tayin, azıl, izin, muhakeme vs. meseleleri; tensikat; arazi davaları; madalya, nişan verilmesi ve diğer taltifler; Hicaz demiryolu; iltica haberleri; yabancı seyyahlara tanınan kolaylıklar.

İdâre-i Umumiye Belgeleri (DH.İUM.)

Bu fon içinde; memurların tâyin, azıl ve taltifleri; emlak ve arazi işleri; zehâir ve iâşelerin toplanarak sevk edilmeleri; askeriye'nin ihtiyaçlarının karşılanması; eğitim ve öğretim; vakıflar, köy, nahiye ve kaza teşkilleri; askere alma işlemleri ve seferberlik; işgal altında kalma; deprem, yangın, sel felâketi gibi durumlarda gerekli muamele icrâsı ile dârü'l-eytâm vesair konulara rastlamak mümkündür.

Hariciye Nezareti Belgeleri

Hariciye Nezareti Arşivi, Tanzimat'la birlikte teşkilatlanan Hariciye Nezareti'ne paralel olarak oluşan "merkez arşivi" ile sefâret ve konsolosluklarda teşekkül eden "taşra arşivi" olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Çok az miktarda Tanzimat öncesi döneme ait evrak bulunmakla birlikte gerek merkez, gerekse taşra arşivlerindeki evrak, Tanzimat sonrası seksen yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Hariciye Nezareti fonunda, siyasî, hukukî, idarî konulardaki çok önemli meselelerin yanı sıra, ticaret anlaşmaları; sefaret ve şebenderliklerle yapılan yazışmalar; köle ticaretinin men'i; Sırbistan'daki Müslüman halkın dinî meseleleri; yabancı devlet başkanlarına gönderilen ve onlardan gelen, daha çok doğum, vefat, cülûs, evlilik konularındaki nâmeler; rütbe, nişan ve madalya tevcihleri; sınırların dışında kalan topraklara ait tapu tahkikleri yer alır.

Mektubî Kalemî Belgeleri (HR.MKT.)

1251 (1835) yılında Reisülkütüblük'ın yerine kurulan Hariciye Nezareti 1295 yılına kadar Bâb-ı Âlî'nin içinde yer almış ve Sadaret'le iç içe vazife icra etmiştir. Bu yıldan sonra bütün kurum ve kuruluşlarıyla müstakil bir hal almıştır.

Mektubî Kalemî nezaretin gerek İstanbul'daki diğer nezaret ve dairelerle gerekse taşradaki kurum ve kuruluşlarla olan yazışmalarını sağlayan önemli bir kalemdir. Taşra yazışmaları valilik, mutasarrıflık, kaymakamlık ve diğer idarî kuruluşlarla sefâret-i seniyye, şebenderlikler ve nezaretin İstanbul dışındaki görevlileriyle yaptığı yazışmalardan oluşmaktadır. Maliye Nezareti, Dâhiliye Nezareti, Rüsûmât Emaneti, Sadaret, Zaptiye Nezareti, Sersakerlik, Rum Patrikliği, Ermeni Patrikliği gibi nezaret ve devâirle yaptığı yazışmalar da merkezî yazışmalardır. Hariciye Nezareti 1295 yılına kadar Sadaret'le iç içe vazife icra ettiğinden direkt kendi adına yazışma kabul edip, cevap verdiği gibi Sadaret adına da yazımsalar yapmıştır. Bu yazışmalar sadrazamın onayından sonra ilgili yerlere gönderilmiştir. İlk yıllarda Mektubî Kalemî evrakının arka yüzünde "hariciye" kaydı bulunmaktadır (1254-1263). 1263 yılından itibaren belgenin arka yüzünde hülâsası bulunmakta ve kalem evrakının sonuna kadar bu usul devam etmektedir.

Belgelerde geçen diğer konuları şu başlıklar altında vermek mümkündür:

Zararlı yayınların gümrükten geçiş ve intişarına fırsat verilmemesi; üserâ-yı zenciye ticaretinin men'i; sultanların cülûs münasebetiyle yayınlanan hatt-ı hümayûnların halka duyurulması; bayram ve yılbası dolayısıyla gönderilen tebriklere teşekkür yazıları; diğer devletlerin Osmanlı Devleti hakkında takındıkları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tavır ve politikaları, sınır anlaşmazlıklarının giderilmesi; memleketin çeşitli yerlerinde yapılan inceleme ve teftiş raporları; sefâret-i seniyye, şehbenderlik ve konsolosluk görevlilerinin tayini ve özlük haklarının temini, terfi ve gerekenler için nisan imalının sağlanması; sefârethâne, şehbenderhâne ve konsoloslukların kira, mefruşat, personel giderleri ve düzenlenen balo ve parti masraflarının karşılanması; Topkapı Saray-ı Hümayûnu, selatîn camileri ve müzeleri gezmek isteyen yabancılara ruhsat temini; telgraf hatlarının inşasında çalışan görevlilerin özlük haklarının sağlanması; ihraç edilen mühimmat ve makinelerle ilgili sefâret takrirlerinin ilgili kurumlara irsali ile ilgili yazılar; iş takibinde bulunan bazı zevata tavassut.

Hukuk Kısmı Belgeleri (HR.H.)

Bu katalog Hariciye Nezareti Hukuk Kısmı'nın "Osmanlı Sefâretleri" ve "Osmanlı Şehbenderlikleri" bölümlerine ait evrakının dosya usûlü envanteridir. Bu bölümlere ait evrak 1846-1922 yıllarını kapsamaktadır. Hukuk Kısmı Evrakı: Hariciye Nezareti'nin, esas itibariyle şahsî davalara münhasır olmak üzere Osmanlı sefâretleri, Osmanlı şehbenderlikleri, ecnebî sefâretleri, nezaretler, vilâyetler, müstakil mutasarrıflıklar, resmî ve gayr-i resmî şirketler ve kurumlarla adlî, hukukî konularda yaptığı yazışmalardan oluşmuştur.

Araştırmaya sunulan bu katalog iki bölümden oluşmuştur:

1. *Bölüm: Osmanlı Sefâretleri:* Hariciye Nezareti'nin Osmanlı sefâretleri ile yaptığı yazışmalardan meydana gelmektedir. Bu bölümde sefaretler alfabetik olarak sıralanıp tasnif edilmiştir. Katalogda konu başlığı teşkil eden sefaretlerden bazıları Atina, Belgrad, Berlin, Brüksel, Bükreş, Kiev, Lahey, Stokholm, Londra, Madrid ve Paris sefaretleridir.

2. *Bölüm: Osmanlı Şehbenderlikleri:* Hariciye Nezareti'nin Osmanlı şehbenderlikleri ile yaptığı yazışmalardan oluşmaktadır. Bu bölümde, şehbenderliklerin bulunduğu ülkeler, şehirler ve daha küçük birimler alfabetik olarak sıralanmıştır. Katalogda konu başlığı teşkil eden şehbenderliklerden bazıları Almanya, Amerika, Avusturya-Macaristan, Belçika, Bulgaristan, Fransa, Habeşistan ve Hollanda'daki Osmanlı şehbenderlikleridir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Mütenevvia Kısmı Belgeleri (HR.MTV.)

Mütenevvia Kısmı Evrakı; Hariciye Nezareti memurları ve ecnebî temsilcilerin nasb ve tayinleri; rütbe ve nişan verilmesi; teşrifat merâsimleri ve diğer kutlamalar; Hariciye memurları hakkında yapılan şikâyetler; bazı suikastlar; Osmanlı padişah ve şehzâdelerinin seyahatleri; deniz kazaları ve tabîî âfetlerde yapılan yardımlarla ilgili evrakların yanında Hariciye Nezareti'nin Siyasî, İdarî ve Hukuk kısımlarına dâhil olmayan evraklardan oluşmuştur.

Mütenevvia Kataloğu altı bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Bunlar:

I. Bölüm: Osmanlı ve Yabancı Temsilcilikler ile İlgili Konular: Osmanlı Devleti'nin dış temsilcileri ile yabancı ülke temsilcilerinin görevleri gereği katıldıkları çeşitli törenlerle ilgili yazışmalar ve bunların uğradığı suikast ve kazalar ile özlük işleri hakkındaki belgelerden oluşmaktadır. Katalogda yer alan konu başlıklarından bazıları: Kabuller, nutuklar, tahta çıkışlar, doğumlar, temsilcilikler ihdas ve ilgasıdır.

II. Bölüm: Nâmeler: Yabancı elçilerin güven mektupları, kabulleri, cülûs ve taç giyme tebrikleri, vefat taziyeleri; evlenme ve doğumlarda yapılan kutlamalar; tarihî ve önemli yerleri ziyaret için yabancılara verilen izinler ve bazı ticarî muâhedeler hakkındaki yabancı ülke hükümdarlarıyla Osmanlı hükümdarlarının mektup ve belgelerinden oluşmaktadır. Katalogda yer alan konu başlıklarından bazıları: Amerika, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İran, İspanya, İsveç, İtalya, Napoli ve Rusya'dır.

III. Bölüm: Nişanlar, Madalyalar, Rütbeler: Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasında karşılıklı olarak verilen nişanlar, rütbeler ve unvanlar; rütbe tevcihi ve tenzili hakkında teklifler; hediye ve ihsanlara ait belgelerle bu husustaki nizamnâmelerden oluşmuştur. Katalogda yer alan konu başlıklarından bazıları, nişanlar-madalyalar, tahlisiye, senet ve diğer madalyalar, unvanlar ve unvan talepleridir.

IV. Bölüm: Yabancı ve Osmanlı Konsolosluk Heyetleri ile Temsilciliklerine Ait Meseleler: Osmanlı Devleti tarafından gönderilen ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

diğer ülkelerden gelen temsilcilerin yola çıkışları ve görev yerlerine ulaşmaları; diğer ülkelerdeki Osmanlı vatandaşlarıyla Osmanlı Devleti'ndeki yabancı uyrukluların himayeleri; bu temsilciler hakkında şikâyetler; yabancı konsolosluk ve manastır görevlilerinin kabul ve tayinleri hakkında yapılan yazışmalardan oluşmuştur.

V. Bölüm: Muhtelif Konular: Devlet adamları ve hanedan mensuplarının seyahatleri; protokoller; gösteriler; devletler arasında karşılıklı verilen arsa ve arazilere ait belgelerden oluşmuştur.

VI. Bölüm: Tercüme Evrakı: Bu katalogdaki diğer bölümlerde kayıtlı (çoğu Fransızca olmak üzere) yabancı dillerde yapılan yazışmalardan gerekli görülenlerin Tercüme Odası tarafından yapılan tercümeleridir. Kabine değişiklikleri; Osmanlı padişah ve şehzadelerinin seyahatleri; Osmanlı teşrifati; yabancı protokol; üniformalar ve ianeler bu katalogda yer alan konu başlıklarından bazılarıdır.

SONUÇ

Yeni Türk edebiyatı alanında arşivlerin önemli bir yeri vardır. Arşivlerde muhtevaları farklı pek çok belge vardır. Bunlarda yazarların hayatı, eserleri ve fikirleri ile ilgili değişik bilgiler bulunabilir. Edebiyat tarihi araştırmalarında, biyografi çalışmalarında, eser incelemelerinde bunların çok büyük katkısı olacaktır. Bu belgeler hatıra ve mektuplarla, gazete ve dergilerdeki diğer bilgilerle desteklenmelidir. Böylelikle ortaya faydalı çalışmalar çıkacaktır.

Arşiv araştırması kolay değildir. Milyonlarca belge vardır. Bu yüzden iyi bir arşiv çalışması için günümüz şartlarında en az iki, üç yıl ayırmak gerekmektedir. Bu da arşivlere yönelmeyi, buradan yararlanarak bir çalışma yapmayı zorlaştırmaktadır.

Ekonomik sıkıntılar, ihmalkârlık, bilgisizlik ve bunlar gibi daha pek çok sebepten dolayı da Türkiye'deki arşivlerden tam olarak yararlanılamamaktadır. Bu durum, epey bir müddet de düzelecek gibi değildir. Bunun da Türk kültür hayatına büyük zarar verdiği aşikârdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

KAYNAKÇA

- AKGÜN Adnan, "İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Halit Ziya Uşaklıgil'in Türkgeldi Ailesine Mektupları, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996, S. 3., s. 203-226.
- AKGÜN Adnan, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleleri" *Yedi İklim*, Nr. 44, Aralık 1993; S. 32, Kasım 1992, s. 60-62; S. 49, Nisan 1994, s. 91; *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996, S. 2, s. 229-246.
- BİLGEGİL M. Kaya, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I Yeni Osmanlılar**, Baylan Matbaası, Ankara 1976, XIV+530 s.
- BİLGEGİL M. Kaya, **Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II Müteferrik Makaleler**, Atatürk Üniversitesi Basımı, Erzurum 1980, 507 s.
- BİLGEGİL M. Kaya, **Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, 2. bs., Sevinç Matbaası, Ankara 1979, VII +499 s.
- ÇELİK Hüseyin, **Ali Suavi ve Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, 784 s.
- ÇOĞ Mehmet, "Biyografi Çalışmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Emekli Sandığı Arşivi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9.2. (2004) s. 69.
- SÂFİ İhsan, "Namık Kemal Hakkında Saray'a Verilmiş Üç Jurnal" **Ayla Demiroğlu Kitabı**, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2006, s. 369-383.
- SÂFİ İhsan, "Tevfik Fikret'in Kalem Hayatı Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 14, İstanbul 2002, s. 267-275.
- SÂFİ İhsan, **Altın Suyuna Batırılmış Bir Hayat: Abdülhak Hâmid Tarhan**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, 399 s.
- SÂFİ İhsan, **Mahpus Şarkısı**, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2006, 450 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, www.devletarsivleri.gov.tr. (E.T. 26.01.2009)

Türk Dil Kurumu, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr. (E.T. 26.01.2009).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*